

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КАРПОВ ЛЕОНІД МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 336.225:65.017.3(043.3)

**ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ
З УРАХУВАННЯМ ПОДАТКОВИХ РИЗИКІВ**

Спеціальність 08.00.04 — економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків — 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному економічному університеті.
Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник — доктор економічних наук, професор
Іванов Юрій Борисович,
Харківський національний економічний університет,
завідувач кафедри оподаткування

Офіційні опоненти — доктор економічних наук, професор
Раєвнева Олена Валентинівна,
Харківський національний економічний університет,
завідувач кафедри статистики та економічного прогнозування

кандидат економічних наук, доцент
Десятнюк Оксана Миронівна,
Тернопільський національний економічний університет,
доцент кафедри податків та фіскальної політики

Захист відбудеться 15 квітня 2010 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 64.055.01, у Харківському національному економічному університеті за адресою: 61001, м. Харків, пр. Леніна, 9-а.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного економічного університету за адресою: 61001, м. Харків, пров. Інженерний, 1-а.

Автореферат розісланий 15 березня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. М. Ястремська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Формування управлінських рішень відбувається в умовах невизначеності, що є основною причиною отримання недостатньо достовірної інформації. Використання такої інформації призводить до прийняття помилкових рішень. Це викликає необхідність враховувати господарські ризики в діяльності підприємства, що має особливе значення при нестабільній економічній ситуації.

Серед господарських ризиків вкрай важливо враховувати ризики, пов'язані з контролем з боку держави за діяльністю підприємства, зокрема, податкові ризики. На розмір податкових ризиків значною мірою впливає податкова політика держави, але їх розмір також залежить від раціонального вибору платниками податкової політики при розрахунку зобов'язань перед державою. Для зменшення впливу помилок вибору необхідно враховувати податковий ризик при формуванні управлінської інформації і при прийнятті управлінських рішень.

Проблемам впливу ризиків, у тому числі і податкових, на прийняття управлінських рішень присвячені наукові праці як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, серед яких І. О. Бланк, В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко, В. П. Вишневський, А. І. Даниленко, О. М. Десятнюк, В. С. Загорський, Ю. Б. Іванов, М. Т. Корнійчук, Л. А. Лахтіонова, О. С. Любунь, А. В. Матвійчук, О. В. Мороз, А. Б. Качинський, М. С. Клапків, І. К. Совтус, А. В. Скрипник, О. Л. Устенко, В. В. Христіановський та ін.

Істотне збільшення останніми роками кількості робіт з питання управління ризиком свідчить про зростання потреби практики в теоретичному усвідомленні цієї проблеми. Проте слід визнати, що управління податковими ризиками на даний час досліджено недостатньо повно.

Незважаючи на те, що категорія «ризик» згадується в багатьох законодавчо-нормативних документах (у Цивільному кодексі, в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, в інструкціях Державної податкової адміністрації України (ДПАУ)) і що питанням ризику приділяється велика увага в науковій і економічній літературі, доводиться констатувати, що однозначного тлумачення поняття податкового ризику не існує, а методи оцінки та управління різними його видами розроблені недостатньо.

У зв'язку з цим актуальним є дослідження теоретичних аспектів податкових ризиків, розробка методів організації прийняття управлінських рішень з урахуванням податкових ризиків, методичне забезпечення управління податковими ризиками на підприємстві.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану наукових досліджень Харківського національного економічного університету. Основу дисертації становлять теоретико-методичні й практичні розробки автора, які є складовою частиною науково-дослідних робіт «Теоретичні основи ефективного використання регулюючої функції податків» (номер державної реєстрації 0106U004294), у рамках якої особисто автором виконано розділ «Податкове регулювання та податкові ризики», «Податкові механізми регулювання мотиваційних та соціальних процесів на підприємстві» (номер державної реєстрації 0105U006406), у рамках якої особисто автором виконано розділи «Механізми податкового регулювання та мотивація праці персоналу підприємства», «Мотиваційний аспект податкового планування» та підрозділ «Податкові аспекти мотивації прискорення оборотності активів підприємства».

Метою дисертаційної роботи є вдосконалення процесу прийняття управлінських рішень з урахуванням податкових ризиків завдяки розробленню теоретичних і методичних положень та практичних рекомендацій щодо управління податковими ризиками на промисловому підприємстві.

Завдання дослідження. Досягнення поставленої мети потребує вирішення таких завдань: уточнити визначення поняття «податковий ризик»;

дослідити економічний зміст, сутність та види податкових ризиків, їх місце в системі загальних ризиків та удосконалити їх класифікацію;

удосконалити класифікацію факторів і причин виникнення податкових ризиків господарської діяльності, виявити вплив податкових ризиків на прийняття управлінських рішень на підприємстві;

обґрунтувати принципи управління податковими ризиками на підприємстві та визначити можливість управління такими ризиками на основі загальних методів ризик-менеджмента;

розробити методичне забезпечення прийняття управлінських рішень з урахуванням податкових ризиків;

обґрунтувати методичний підхід до управління податковими ризиками на підприємстві.

Об'єктом дослідження обрано процес прийняття управлінських рішень з урахуванням податкових ризиків.

Предметом дослідження є теоретичні положення, методичні підходи, методи організації процесу прийняття управлінських рішень з урахуванням податкових ризиків на підприємствах машинобудування.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є наукові концепції та теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері ризик-менеджменту, фінансового аналізу, теорії прийняття рішень. Для вирішення поставлених завдань були використані загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: теоретичного узагальнення — для аналізу організації управління податковими ризиками на підприємстві; метод дерева рішень — для вибору підприємством лінії поведінки за наявності неоднозначного трактування відповідної норми закону; метод ARIMA-АРІСС та дискримінантний аналіз — для визначення рівня податкового ризику; VAR-методи історичного моделювання та варіаційно-коваріаційний, метод імітаційного моделювання Монте-Карло — для обчислення ризику відхилення суми податку від запланованого рівня; метод експертного оцінювання — для визначення вірогідності негативного рішення при оскарженні рішень органів податкової служби; метод побудови діаграми Ісікави — для виявлення факторів податкових ризиків; метод ранжування податкових ризиків відповідно до функції корисності Неймана — Моргенштерна — для виявлення найбільш значущих податкових ризиків; метод багатокритерійної теорії корисності (MAUT), метод аналітичної ієрархії (АНР), мультиплікативний метод аналітичної ієрархії - для оцінки і вибору сценаріїв при управлінні податковими ризиками.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України, що регламентують діяльність підприємств, матеріали ДПАУ, державних статистичних органів України, річна та поточна фінансова звітність промислових підприємств України, спеціальна монографічна та періодична література, матеріали наукових конференцій.

Наукова новизна одержаних результатів:

удосконалено:

визначення поняття податкового ризику, під яким пропонується розуміти можливість виникнення у суб'єкта податкових правовідносин небажаних наслідків, пов'язаних з процесом оподаткування, зумовлених негативними відхиленнями від передбачуваних станів у майбутньому, яке, на відміну від існуючих, не звужує податкові ризики тільки змінами податкового законодавства, враховує можливість виникнення нефінансових втрат, виходить з того, що податковий ризик є різновидом ризику в цілому;

класифікацію податкових ризиків, у якій, на відміну від існуючих, обґрунтовано виділення груп ризиків за ознакою факторів впливу залежно від того, частковим проявом якого більш загального виду ризику виступає податковий ризик. За цією ознакою здійснено розмежування законодавчо-податкових, комерційно-податкових, операційно-податкових, платіжно-податкових ризиків та ризиків фіскального підходу, які мають різну специфіку в управлінні й оцінюванні;

методичний підхід до управління податковими ризиками на машинобудівному підприємстві, який відрізняється від традиційних підходів тим, що враховує необхідність диференціації методів управління різними видами податкових ризиків, виділених в класифікації, а також визначає параметри використання відповідних методів оцінки податкових ризиків;

дістали подальшого розвитку:

принципи управління податковими ризиками, серед яких, на відміну від існуючих, виділені спеціальні принципи, що відображають специфічні риси управління податковими ризиками: обережності, випередження, видимої економічної доцільності, врахування втрат немайнового характеру, конфіденційності;

методичне забезпечення процесу прийняття управлінських рішень щодо діяльності машинобудівного підприємства з урахуванням податкових ризиків, яке, на відміну від існуючих, передбачає можливість вибору рішення за наявності багатокритерійних альтернатив, при цьому зниження податкових ризиків виступає одним з критеріїв.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці та апробації комплексу заходів щодо організації прийняття управлінських рішень з урахуванням податкових ризиків на підприємстві, зниження податкових ризиків підприємства, що сприяє прийняттю ефективних управлінських рішень з урахуванням податкових ризиків. Наукові результати та рекомендації прийняті до впровадження в НВП ПП «Техмаш» (акт про впровадження № 12/07 від 24.12.07), ТОВ фірма «Промінвест Харків» (довідка про використання № 37 від 07.03.08), ВАТ «Росс» (акт про використання № 17 від 14.02.08). Основні положення і висновки дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі при викладанні дисципліни «Адміністрування податків» для підготовки магістрів зі спеціальності 8.050114 — «Оподаткування» (довідка № 83/47-2500 від 12.06.2008 р.).

Особистий внесок здобувача. Сформульовані у роботі наукові результати, висновки, рекомендації і пропозиції належать особисто автору і отримані дисертантом самостійно. Внесок автора в працях, опублікованих у співавторстві, наведено в списку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Основні результати та висновки дисертації оприлюднені на Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи та пріоритети розвитку людського капіталу в умовах глобалізації» (м. Харків, 2006 р.), на VIII Всеукраїнській науково-дискусійній конференції «Інвестиційні ресурси відтворювальних процесів в умовах глобалізації економіки» (м. Феодосія, 2006 р.), на Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Сучасні економічні проблеми розвитку промислових підприємств» (м. Харків, 2006 р.), на II Всеукраїнської науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми глобалізації та моделі стійкого розвитку економіки» (м. Луганськ, 2006 р.), на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інтеграційні процеси та розвиток фінансової системи України» (м. Харків, 2006 р.), на Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики (м. Харків, 2008 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковані в 14 наукових роботах, у тому числі три підрозділи у трьох колективних монографіях (особисто авторові належать 3,55 ум.-друк. арк.), 8 – у наукових фахових виданнях (2,99 ум.-друк. арк.) та 3 – в інших виданнях (0,85 ум.-друк. арк.). Загальний обсяг публікацій — 96,82 ум.-друк. арк., особисто авторові належить 7,39 ум.-друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертація викладена на 321 сторінці машинописного тексту. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, 16 додатків — на 102 сторінках, списку використаних джерел із 255 найменувань на 22 сторінках. Матеріали дисертації проілюстровано 49 таблицями, з них 12 таблиць займають 14 повних сторінок, та 59 рисунками, з них 7 рисунків займають 8 повних сторінок. Обсяг основного тексту дисертації становить 175 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету і визначено його завдання, об'єкт і предмет, наукову новизну, практичне значення та апробацію одержаних результатів.

У розділі 1 «Теоретичні аспекти прийняття управлінських рішень на підприємстві з урахуванням податкових ризиків» узагальнено підходи до визначення та класифікації поняття «управлінське рішення», уточнено поняття «податковий ризик»; удосконалено класифікацію факторів податкових ризиків; розвинено класифікацію податкових ризиків.

Проведений аналіз сутності поняття «управлінське рішення» дає підставу стверджувати, що це поняття використовується у двох аспектах: як завершальний акт діяльності з виявлення, аналізу різних варіантів, спрямований на вибір і затвердження кращого; та як сукупність всіх етапів і стадій з підготовки (вироблення) рішення, включаючи завершальний етап безпосереднього його прийняття.

На сьогодні недоліки податкової системи держави призводять до того, що 95 % платників стикаються з ризиком донарахування податків і фінансових санкцій в результаті перевірок органів податкової служби. При цьому, як свідчить проведений з урахуванням судових рішень аналіз, кожна четверта донарахована перевіряючими гривня є донарахованою з порушенням податкового законодавства. Тому ефективність функціонування будь-якого суб'єкта господарювання значною мірою залежить від обраного підходу до управління податковими ризиками. Прийняття рішень у сфері господарювання без урахування податкових ризиків призводить до фінансових і інших втрат, знижує конкурентоспроможність і фінансову стійкість машинобудівних підприємств, що впливає й на економіку країни в цілому.

У дисертації досліджено підходи до визначення дефініцій «ризик» та «податковий ризик». Класична теорія розглядає ризик як імовірність одержання збитків і витрат залежно від обраного рішення й стратегії діяльності, неокласична — як імовірність відхилення від поставлених цілей. Більш сприйнятним уявляється визначення ризику на основі класичної теорії за умов широкого трактування збитків, тобто розуміння під ними не тільки прямих матеріальних, а й непрямих матеріальних збитків, зокрема, недоотриманого прибутку, упущеної вигоди, виникнення додаткових обмежень, відхилення від спрогнозованих чи запланованих результатів та інших негативних наслідків. У практичній діяльності наявність ризиків, як правило, не ставиться в залежність від можливості підрахунку імовірності їх виникнення, оскільки зустрічаються ситуації, пов'язані з ризиком, при яких можна визначити не об'єктивну, а лише суб'єктивну (персоналістичну) імовірність конкретної події. В недетермінованому середовищі існують дві ситуації: імовірнісна — коли є можливість розрахувати імовірність настання тієї чи іншої події, і ситуація невизначеності, при якій імовірність (об'єктивну) настання тієї чи іншої події визначити неможливо. Ризик може бути присутній в обох випадках, виходячи з чого доцільно визначити його як можливість, а не як імовірність.

Аналіз існуючих підходів до формулювання терміна «податковий ризик» демонструє наявність чотирьох груп визначень цього поняття. В першій групі вони асоціюються тільки зі змінами податкового законодавства. Однак такий підхід занадто обмежує сферу прояву податкових ризиків. В другій групі податкові ризики виділяються із загального поняття ризиків на підставі специфічних, пов'язаних з оподаткуванням причин, які викликають їх появу. Але недоліком такого підходу є те, що жодне з таких визначень не охоплює всі групи причин виникнення податкових ризиків. Аналіз третьої групи показує, що податкові ризики в ній відокремлюються на підставі специфічних, пов'язаних з оподаткуванням втрат, які виникають

при реалізації податкових ризиків. Однак будувати на цьому поняття податкових ризиків некоректно, оскільки процес оподаткування перебуває у стадії постійного розвитку, у зв'язку з чим постійно одні види втрат відпадатимуть, а інші з'являтимуться. Четверта група базується на синтезі вищезгаданих підходів, тому їй властиві всі недоліки цих підходів, вказані вище.

На основі систематизації підходів до поняття «податковий ризик» запропоновано визначити термін «податковий ризик» виходячи зі змістовної характеристики терміна «ризик» з урахуванням специфіки правовідносин в податковій сфері і розуміти під ним можливість виникнення небажаних для суб'єкта податкових правовідносин наслідків, пов'язаних з процесом оподаткування, обумовлених негативними відхиленнями від передбачуваних станів в майбутньому. Податковий ризик є сукупністю часткових проявів декількох більш загальних ризиків, зокрема фінансового, комерційного, регулюючого, юридичного, законодавчого, операційного.

В ході дослідження існуюча класифікація факторів податкових ризиків підприємств була доповнена факторами, які за ступенем впливу можна віднести до складних:

законодавчо-податкові, до яких відносяться такі фактори, як складність податкового законодавства, можливість різних способів тлумачень податкового законодавства, динамізм податкового законодавства, пробіли та колізії в нормативно-правових актах податкового законодавства, відсутність принципу винності при застосуванні фінансових санкцій за порушення податкового законодавства;

фактори фіскального підходу: непередбачуваність позиції органів податкового контролю, наявність у контролюючих органів в тому чи іншому планів щодо збору обов'язкових платежів і фінансових санкцій, протиріччя в рішеннях судів щодо справ сфери податкового законодавства;

комерційно-податкові, до яких доцільно віднести неможливість передбачення дій контрагентів й інших третіх осіб, неможливість визначення податкового статусу контрагентів, можливість відмови контрагента від співробітництва через вплив на оподаткування контрагента системи оподаткування суб'єкта господарювання, втрата платоспроможності банку платника;

операційно-податкові, такі як недостатня кваліфікація персоналу, що здійснює податковий облік платника податків, відсутність належного інформаційного забезпечення персоналу, його негативна мотивація, схильність керівників до ухиляння від сплати податків чи до використання агресивних схем податкового планування, дія форс-мажорних обставин на персонал платника;

платіжно-податкові: неможливість сплати податків за умов втрати платоспроможності, неможливість здійснення операції з контрагентами щодо податкових платежів через втрату платоспроможності.

В уточненій класифікації податкових ризиків застосовано такі критерії розподілу: за факторами ризиків, за систематичністю прояву, за сферою виникнення факторів, за видом наслідків та причин, за рівнем втрат, за рівнем імовірності реалізації, за об'єктом ризику, за часом дії, за можливістю передбачення, за ступенем контролю.

Якщо за більшістю критеріїв податкові ризики поділяються так само, як і решта видів ризиків, то при їх розподілі за факторами, а також за наслідками і причинами, виявляються особливості податкових ризиків (табл.1).

Таблиця 1

Класифікація податкових ризиків суб'єкта господарювання за запропонованими ознаками

Критерій класифікації	Вид ризику
за факторами ризиків	законодавчо-податкові — обумовлені факторами, пов'язаними зі складністю, динамічністю змін та неоднозначністю податкового законодавства;
	фіскального підходу — обумовлені факторами, зв'язаними з непередбачуваністю позиції контролюючих та судових органів щодо оподаткування та заходів податкового контролю;
	комерційно-податкові — обумовлені факторами, пов'язаними з діями контрагентів та інших третіх осіб;

	операційно-податкові — обумовлені факторами, пов'язаними з діями персоналу щодо податкового обліку;
	платіжно-податкові — обумовлені факторами, пов'язаними з нестачею коштів на сплату податкових платежів
за видом наслідків	фінансових втрат — пов'язані з можливістю понесення суб'єктом господарювання втрат внаслідок додаткової сплати податкових платежів, санкцій, судових витрат та інших платежів;
	карного переслідування — пов'язані з можливістю понесення суб'єктом господарювання або його службовими особами втрат внаслідок виявлення контролюючими органами факту ухилення від сплати податків;
	посилення податкового контролю — пов'язані з можливістю привертання підвищеної уваги з боку контролюючих органів та проведення додаткових заходів податкового контролю;
	завдання шкоди діловій репутації — пов'язані з можливістю зниження або втрати ділової репутації;
	обмеження права розпорядження майном — пов'язані із застосуванням заходів податкової застави, адміністративного арешту та інших обмежень щодо розпоряджання майном

В цілому податкові ризики можливо віднести до групи складних, чистих та диверсифікованих. Їх особливістю є те, що за носіями вони поділяються на ризики держави — обумовлені з можливістю понесення державою фінансових й інших втрат, пов'язаних із процесом оподаткування та ризики платників податків — обумовлені з можливістю понесення фінансових й інших втрат у зв'язку з процесом оподаткування для платника податків.

У розділі 2 «Організація управління податковими ризиками на підприємстві» визначена загальна схема впливу цих ризиків на прийняті управлінські рішення, виділено спеціальні принципи, які відображають специфічні риси управління ними.

Управлінські рішення пронизують різні сфери діяльності машинобудівного підприємства: фінансову, інвестиційну, операційну. Водночас більшість управлінських рішень, що приймаються в цих сферах, викликають ті чи інші наслідки в податковому обліку підприємств. В більшості випадків керівництво машинобудівного підприємства не приділяє належної уваги податковим ризикам, що властиві управлінським рішенням, оскільки такі рішення є типовими і приймаються по аналогії з рішеннями, прийнятими раніше. Проте в такому випадку не враховується той факт, що правила податкового обліку, а також їх інтерпретації відчують частих змін, тому податкові ризики можуть виникати в тих сферах, в яких раніше вони не зустрічались.

Загальну схему впливу податкових ризиків на прийняття управлінських рішень наведено на рис. 1.

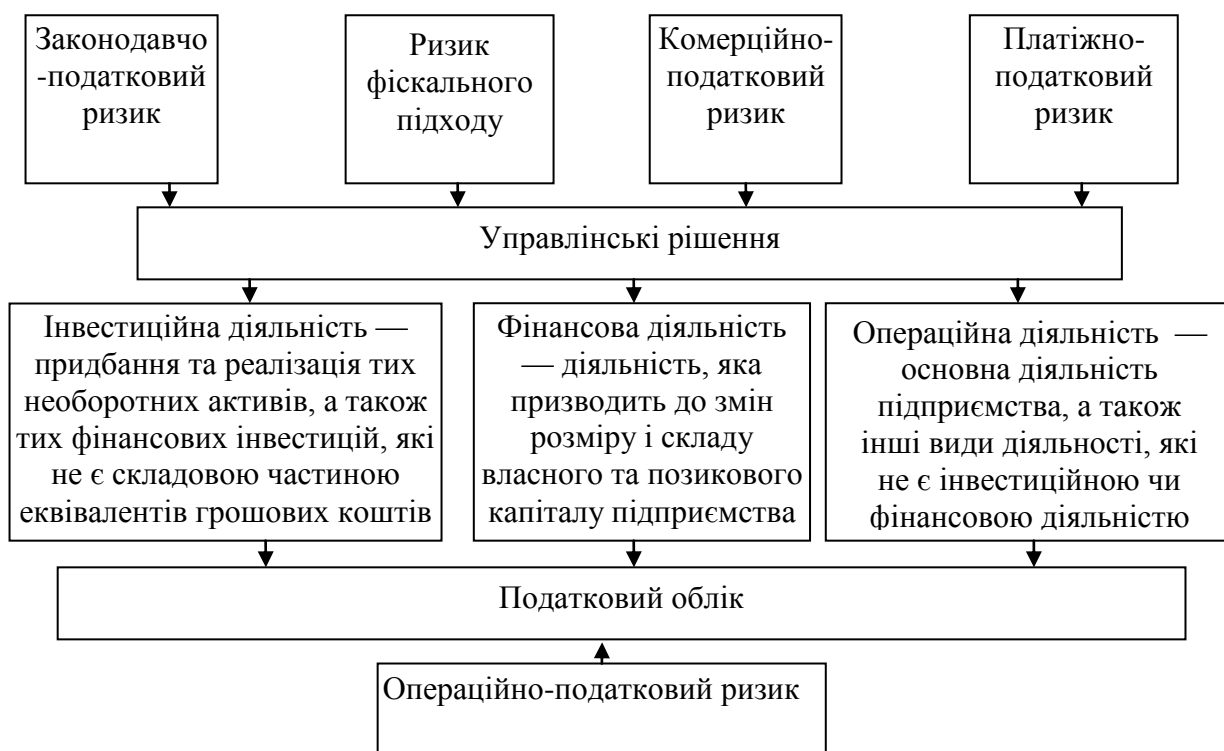

Рис. 1. Загальна схема впливу податкових ризиків на прийнятті управлінські рішення

Сучасний стан податкового законодавства, яке відзначається складністю та динамічністю змін, призводить до того, що прийняття управлінських рішень відбувається в умовах невизначеності і, як наслідок, виникає наявна необхідність аналізу впливу на них податкових ризиків. Тому при прийнятті управлінських рішень слід виходити з того, що ці ризики є невід'ємною складовою постановки задачі, розробка варіантів рішення здійснюється з обов'язковим урахуванням їх впливу, вибір рішення відбувається з обов'язковим застосуванням порогу їх припустимості, організація виконання та оцінювання рішення неможлива без проведення моніторингу податкових ризиків, коригування рішення здійснюється залежно від результатів такого моніторингу.

Управління податковими ризиками ґрунтується на низці принципів, які фахівці визначають по-різному. Запропоновано класифікацію принципів управління податковими ризиками, яка включає дві групи: загальні — принципи, які стосуються загального ризик-менеджменту і в тому числі управління податковими ризиками як його складової, та спеціальні — принципи, які відображають специфічні риси управління податковими ризиками (рис. 2).

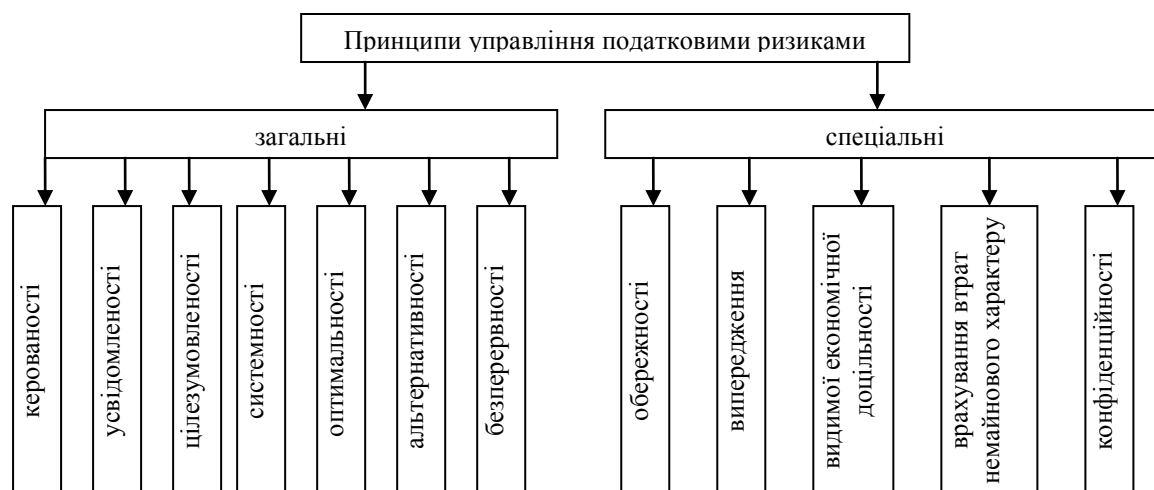

Рис. 2. Класифікація принципів управління податковими ризиками

До спеціальних принципів управління податковими ризиками, які ще не пропонувалися фахівцями, можна віднести такі:

принцип обережності — полягає в необхідності застосування методів оцінки, які повинні запобігати заниженню податкових ризиків і завищенню доходів від здійснення заходів щодо мінімізації податків, а також в обережності думок при неоднозначному тлумаченні вимог законодавства;

принцип випередження — означає, що оцінка податкових ризиків повинна передувати моменту прийняття управлінських рішень, які обумовлюють такі ризики, поява податкових ризиків по можливості повинна прогнозуватися на якомога ранішому етапі їх виникнення, наприклад підприємство має передбачати появу можливих методів виявлення податкових схем, навіть якщо ці методи податкові органи ще не використовують у своїй практиці;

принцип видимої економічної доцільності — полягає в тому, що всі заходи, що застосовуються в рамках управління податковими ризиками, повинні виглядати розумно і економічно доцільно для стороннього спостерігача, штучність заходів призводить до збільшення ризиків їх виявлення і руйнування третіми особами;

принцип урахування втрат немайнового характеру — означає необхідність спрямування заходів управління податковими ризиками на обов'язковий розгляд і мінімізацію податкових ризиків, які призводять до втрат немайнового характеру;

принцип конфіденційності — полягає в необхідності дотримання нерозголошеності інформації, яка застосовується в заходах управління податковими ризиками.

Управління податковими ризиками здійснюється через використання спеціальних методів. За результатами дослідження було отримано дані, які дозволяють зробити висновки щодо доцільності застосування в управлінні податковими ризиками таких методів: статистичних, розрахунку VAR, експертних оцінок, оцінки ризику в абсолютному і відносному вираженні, дерев.

Ефективність зазначених методів в управлінні податковими ризиками апробовано на декількох машинобудівних підприємствах, в результаті чого обґрунтовано висновок, що законодавчо-податковий ризик на мікрорівні можливо оцінювати за допомогою інтенсивності в часі змін податкового законодавства, які безпосередньо впливають на податковий облік підприємства.

Податковий ризик фіскального підходу не піддається статистичній оцінці через велику неоднорідність спірних ситуацій, що виникають на підприємствах. Водночас представляється можливим оцінювати цей ризик за допомогою поєднання експертних оцінок з методом дерева подій. При цьому використання таких оцінок дозволяє визначити імовірність настання ризикової події, а метод дерева подій дає можливість визначити вартісний вираз такої події з урахуванням імовірності його настання.

Подія, при якій щодо платника податків у спірній ситуації податковий інспектор або суд приймає рішення, яке збільшує його податкове навантаження порівняно з тим, що було задеклароване платником, розглядається як негативне рішення. Правовий акт, який дозволяє трактувати закон на користь правильності зазначеного негативного рішення, розглядається як негативний акт. На протигагу цьому позитивний акт дозволяє трактувати норми законодавства на користь платника податків.

Імовірність негативного рішення (ІНР) автором запропоновано оцінювати за формулою:

$$IHR = \frac{СНА}{СНА + СПА} \times 100, \quad (1)$$

де *IHR* — імовірність негативного рішення, відсотки;

СНА — сума впливу негативних актів та роз'яснень, бали;

СПА — сума впливу позитивних актів та роз'яснень, бали.

При цьому сума впливу оцінюється за допомогою експертних оцінок. Окремо оцінюються очікування щодо податкового інспектора і щодо судді, оскільки вплив відповідних актів і

роз'яснень на цих осіб різний. Результат очікувань за допомогою зважування впливу кожного з актів окремо дозволяє з більшою імовірністю отримати достовірний результат, ніж безпосередня оцінка дій цих осіб, яка не враховує мотивацій під час прийняття рішень цими особами.

Вибрати рішення з мінімальним рівнем податкових ризиків в розглянутій ситуації можна з використанням дерева рішень (рис. 3).

Остаточне рішення машинобудівного підприємства залежить від того, які значення приймають r — ставка рентабельності обігових коштів за квартал, яку пропонується в зазначеному випадку розглядати як ставку дисконту, оскільки вона відображає альтернативні витрати підприємства для даної ситуації, n — кількість кварталів з моменту порушення до моменту погашення відповідної суми податку, p_i — імовірність прийняття негативного рішення податковим інспектором та p_c — імовірність прийняття негативного рішення суддею.

Підприємству є сенс не погоджуватися з позицією податкових органів і готуватися до оскарження їх можливого рішення в суді, якщо дотримується нерівність середніх значень корисностей в точці 2:

$$p_i C p_c C [0,51 + (1+r)^n] < 1,05$$

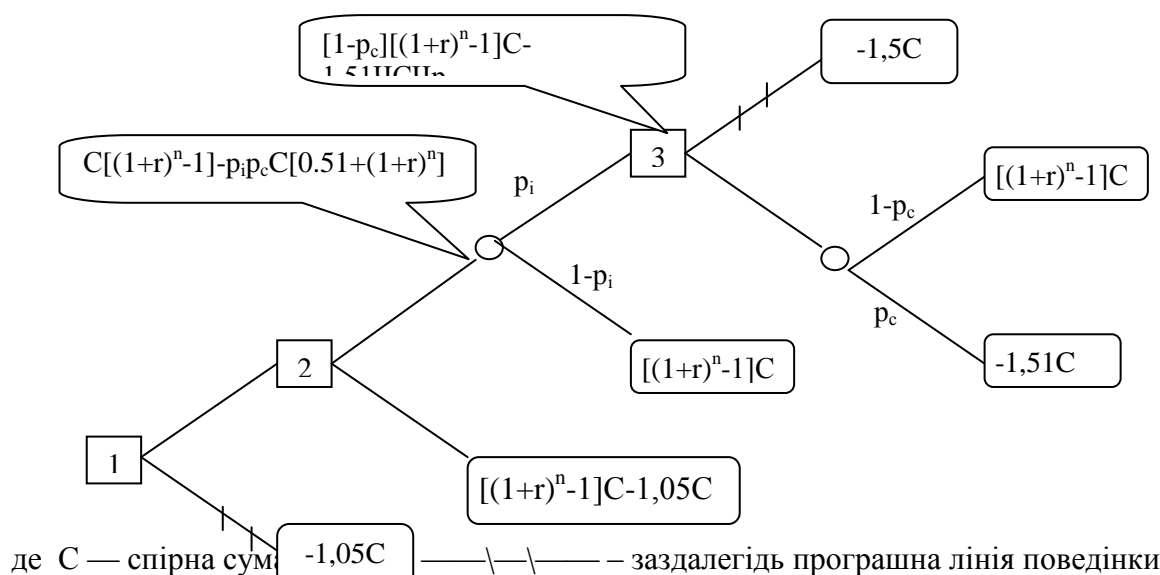

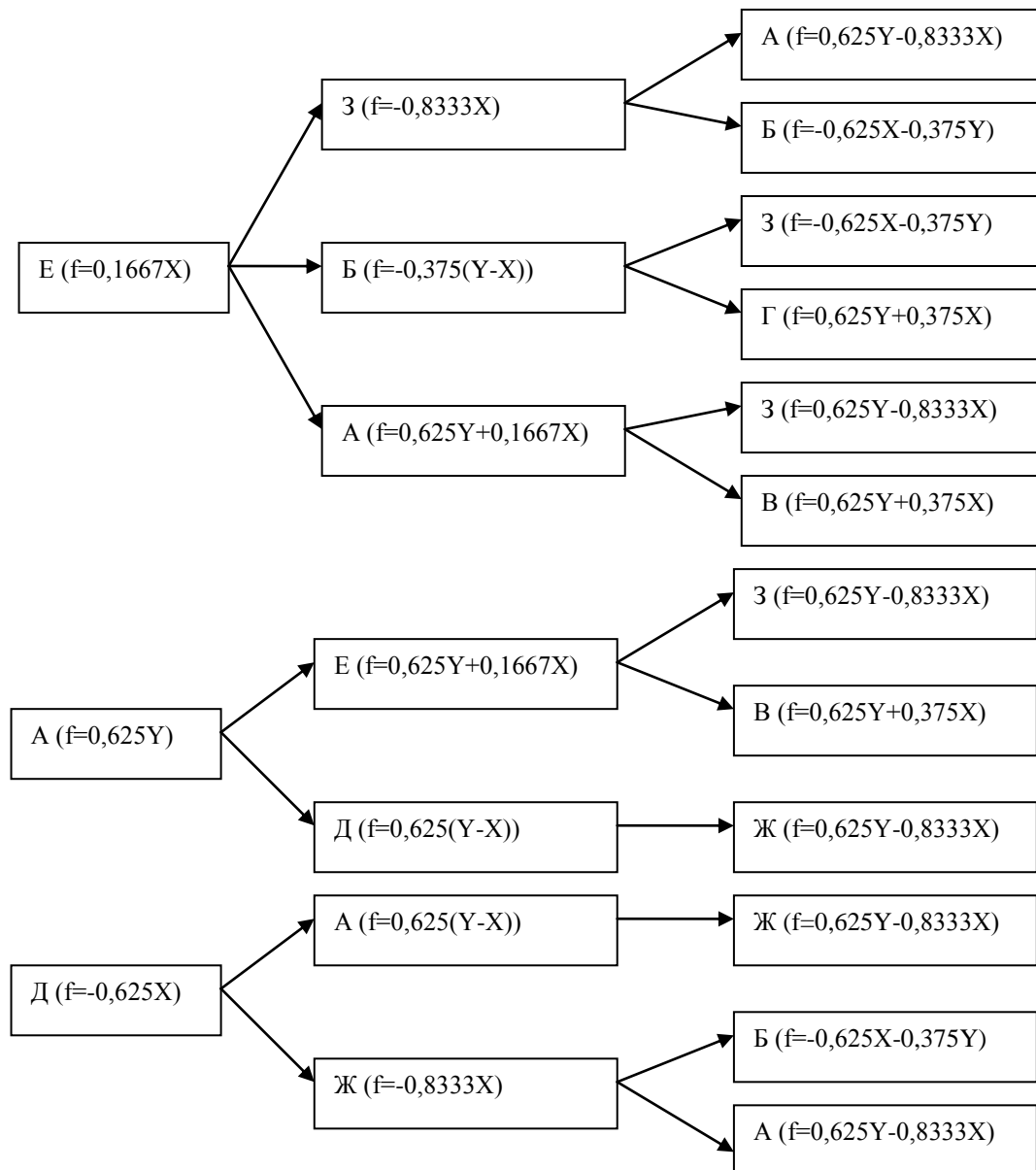
Рис. 3. Дерево рішень щодо мінімізації податкового ризику донарахування штрафних санкцій

Комерційно-податкові ризики характеризуються тим, що необхідність в їх оцінці виникає при взаємодії з третіми особами. При цьому особлива необхідність з'являється при появі нових третіх осіб. Для оцінки комерційно-податкових ризиків найзручніше використовувати метод дискримінантного аналізу, який, по-перше, дозволяє розділити третіх осіб на відповідні групи залежно від ступеня імовірності виникнення збитку від взаємодії з ними, а по-друге, дає змогу задалегідь віднести нових третіх осіб до відповідної групи ризику, виходячи з наявних параметрів.

Платіжно-податкові ризики доцільно оцінювати статистичними методами. Аналіз за допомогою VAR дозволив виявити, що метод історичного моделювання на відміну від інших VAR-методів, що використовувалися, не залежить від наявності розподілу, втім його використання є найбільш привабливим. Проте оцінки, зроблені з його використанням, не враховують тенденцію зміни суми податкових платежів, тому перевагу слід віддати точнішому методу — варіаційно-коваріаційному з експоненційно згладженим стандартним відхиленням.

Оцінку ризику недостатності грошових коштів запропоновано проводити з урахуванням здійснення оподаткування машинобудівного підприємства податком на прибуток і ПДВ за законодавчо встановленим правилом першої події. В результаті проведеного аналізу функції достатності грошових коштів на різних етапах проведення операцій набули таких значень (рис.

4). Від'ємне значення даної функції показує необхідність попереднього фінансування здійснюваної операції на відповідних етапах.

Умовні позначення:

А — отримання попередньої оплати від покупця (перша подія), Б — відвантаження продукції покупцеві (перша подія), В — відвантаження продукції покупцеві (друга подія), Г — отримання оплати від покупця (друга подія), Д — здійснення передоплати постачальникові (перша подія), Е — отримання матеріалів від постачальника (перша подія), Ж — отримання матеріалів від постачальника (друга подія), З — здійснення оплати постачальникові (друга подія), Y — сума реалізованої готової продукції, грн.; X — сума придбаних матеріалів, грн.

Рис.4. Функція достатності грошових коштів на кожному етапі операції

У розділі 3 «Методи прийняття управлінських рішень на підприємстві з урахуванням податкових ризиків» проаналізовано можливість використання методів ризик-менеджменту в управлінні податковими ризиками на підприємстві, удосконалено методичний підхід до управління ними та методичне забезпечення прийняття управлінських рішень з урахуванням податкових ризиків.

Проблема управління податковими ризиками при здійсненні господарських операцій на машинобудівних підприємствах пов'язана з відсутністю дієвого громадського контролю за діями державних органів влади, із впливом людського фактора при застосуванні відповідних

законодавчих норм, а також із зайвою складністю, запутаністю і суперечністю податкового законодавства України. Тому з метою забезпечення безпеки машинобудівного підприємства при здійсненні господарської діяльності пропонується виділити загальну схему методичного забезпечення управління податковими ризиками у вигляді послідовності таких етапів її реалізації: складання плану управління податковими ризиками, збір інформації, ідентифікація ризику, аналіз його впливу та оцінка, ранжування і відбір податкових ризиків, встановлення індикаторів, підготовка реагування на реалізацію ризику, вибір методу впливу на нього і здійснення впливу, моніторинг і аналіз стану управління цими ризиками.

На етапі складання плану управління податковими ризиками розробляються плани щодо складу групи з управління та визначення функціональних обов'язків членів групи.

На другому етапі розробляються заходи щодо інформаційного забезпечення процесу управління і відслідкування інформаційного так званого «білого шуму».

Третім етапом є етап ідентифікації податкових ризиків підприємства, який може здійснюватися різними методами залежно від стабільності сфери їх виникнення, наявності еталонного списку цих ризиків і необхідності обмеження їх переліку. Використання на цьому етапі методу мозкового штурму або техніки номінальної групи дозволяє якнайповніше ідентифікувати вказані ризики підприємства.

На четвертому етапі здійснюється оцінка ідентифікованих ризиків і їх ранжирування. Оскільки операційно-податкові ризики не піддаються дієвій оцінці, то вони ранжируються за допомогою інтуїтивних методів з призначенням ваг або із визначенням суб'єктивної імовірності. Інші види податкових ризиків непогано піддаються оцінці, тому для їх ранжирування можуть використовуватись прості й функціональні методи.

На п'ятому етапі встановлюються індикатори й обирається спосіб реагування на реалізацію податкового ризику залежно від його виду.

Шостий етап полягає у виборі способу дії на податкові ризики, в першу чергу на ті, щодо яких індикатори показують перевищення допустимого рівня. Способи дії можуть бути універсальними, придатними для всіх видів, і унікальними, які застосовуються лише для деяких із них.

Сьомий етап полягає в повторній оцінці тих ризиків, які піддалися впливу з боку машинобудівного підприємства, і повторному порівнянні набутих значень з індикаторами.

На восьмому етапі здійснюється моніторинг і аналіз податкових ризиків, в ході якого постійно відстежується значення їх індикаторів, а також виявляються і оцінюються нові ризики, які виникають в процесі діяльності підприємства.

Тенденція до підвищення впливу податкових ризиків на фінансові результати підприємства, що спостерігається в сучасних умовах господарювання, обумовлює необхідність розробки методичного забезпечення прийняття управлінських рішень з урахуванням їх впливу. Це методичне забезпечення можна охарактеризувати як сукупність взаємопов'язаних способів та прийомів доцільного прийняття управлінських рішень з урахуванням податкових ризиків.

Методичне забезпечення прийняття управлінських рішень в управлінні податковими ризиками можна представити таким чином (рис. 5).

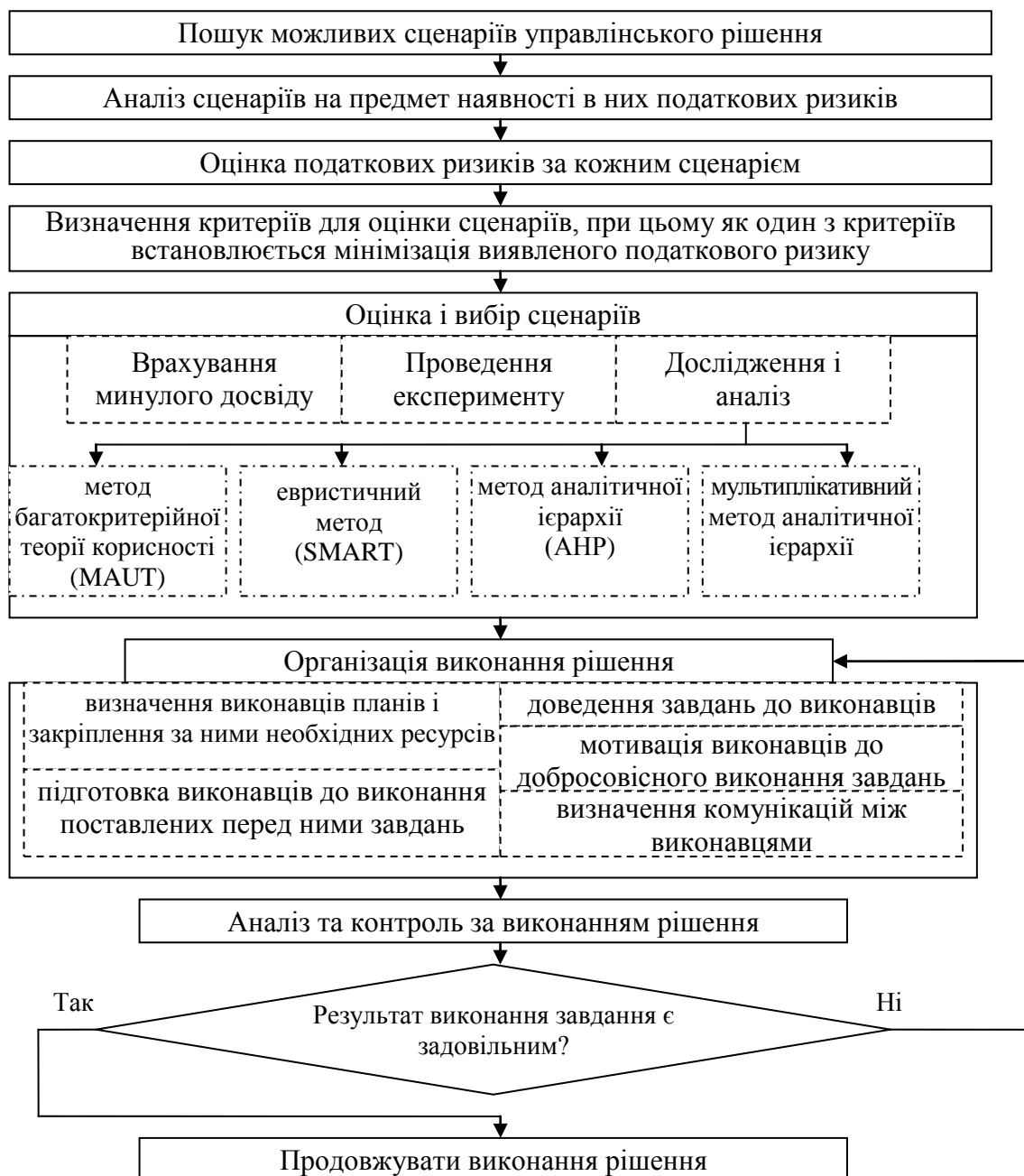

Рис. 5. Загальна схема етапів методичного забезпечення прийняття управлінських рішень з урахуванням податкових ризиків

На першому етапі здійснюється пошук можливих сценаріїв управлінського рішення. На другому етапі ці сценарії піддаються аналізу на предмет виявлення і оцінки податкових ризиків, що містяться в них. Третій етап полягає у виборі критеріїв. На четвертому етапі відбувається оцінка сценаріїв одночасно за всіма вибраними критеріями і вибирається сценарій з максимальною корисністю для особи, що приймає рішення. Так, оцінка сценаріїв податкового планування для підприємства «Техмаш» з урахуванням податкових ризиків за такими критеріями, як ефективність дії проекту, імовірність його ліквідації, розмір збитку від ліквідації,

сума витрат на реалізацію, дала змогу виявити, що найкращий сценарій для такого підприємства — це відсутність проектів податкового планування (табл. 2). П'ятий етап полягає в організації виконання рішення і в контролі за таким виконанням з необхідним коригуванням у разі недосягнення намічених планів.

Таблиця 2

Данні найкращого проекту податкового планування з використанням багатокритеріальної функції корисності для підприємства «Техмаш»

Сценарій	Критерії		Значення багатокритеріальної функції
	абсолютне значення	за однокритеріальними функціями корисності	
1. Проекти з делегуванням податків структурі-сателіту			
- в офшорній зоні	(12%; 10%; 15%; 530 тис. грн.)	(0,591; 0,569; 0,583; 0,035)	0,6138
- венчурному фонду	(14%; 50%; 22,5%; 650 тис. грн.)	(1; 0; 0,521; 0)	0,6126
- приватному підприємцю — платнику єдиного податку	(10,7%; 20%; 60%; 0 тис. грн.)	(0,532; 0,5; 0; 1)	0,2721
2. Проект розподілення відносин через опціони	(6,9%; 15%; 12,5%; 0 тис. грн.)	(0,096; 0,535; 0,604; 1)	0,5086
3. Без проектів податкового планування	(0%; 0%; 0%; 0 тис. грн.)	(0; 1; 1; 1)	0,7875

Запропоновані в дослідженні методи дозволяють: 1) виділити і оцінити податкові ризики підприємства з метою розробки превентивних заходів щодо зниження їх рівня; 2) врахувати фактор податкового ризику при впровадженні фінансових планів розвитку господарюючого суб'єкта, зокрема за допомогою вибору найкращого проекту податкового планування з використанням багатокритеріальної функції корисності; 3) підвищити якість прийнятих рішень в галузі управління податковими платежами машинобудівного підприємства на основі аналізу відповідності оцінки податкового ризику допустимому рівню і коригування проектів, що здійснюються та впроваджуються при виявленні неприпустимого рівня такого ризику; 4) передбачати появу браку грошових коштів підприємства через непропорційне збільшення податкових платежів внаслідок впливу правила першої події.

Дієвість і практична значущість отриманих у роботі результатів підтверджена впровадженнями методичного забезпечення прийняття управлінських рішень з урахуванням податкових ризиків у практику управлінської діяльності машинобудівних підприємств.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове розв'язання науково-практичного завдання прийняття управлінських рішень на машинобудівному підприємстві з урахуванням податкових ризиків. Проведене дослідження дозволило дійти наступного:

1. Систематизовано підходи до трактування поняття «податковий ризик» та виділено п'ять основних підходів до визначення цього поняття, що дозволило вдосконалити його розуміння. Беручи до уваги те, що термін «податковий ризик» є видовим по відношенню до дефініції «ризик», його змістовна характеристика повинна відображати основні риси останнього з урахуванням специфіки правовідносин в податковій сфері. З огляду на це пропонується визначити податковий ризик як можливість виникнення небажаних для суб'єкта податкових

правовідносин наслідків, пов'язаних з процесом оподаткування, обумовлених негативними відхиленнями від передбачуваних станів у майбутньому. Аналіз сучасних підходів до оподаткування машинобудівного підприємства дозволив стверджувати, що податковий ризик є сукупністю часткових проявів декількох більш загальних ризиків: фінансового, комерційного (ділового), операційного, законодавчого, адміністративного.

2. Результати дослідження сучасних класифікацій податкових ризиків довели необхідність виділення законодавчо-податкових, комерційно-податкових, операційно-податкових, платіжно-податкових ризиків та ризиків фіскального підходу. Таке поділення дозволяє врахувати особливості виникнення різних видів податкових ризиків, які у результаті призводять до особливостей в оцінці і управлінні ними.

3. Виявлення податкових ризиків, вибір індикаторів для них і побудова дерева подій здійснюються з урахуванням дії значної кількості факторів, які перебувають у взаємодії і мають складно-підлеглий характер. Класифікація факторів податкових ризиків, побудована на основі класифікації підходів до факторів загальних ризиків з урахуванням їх видів, дозволяє більш повно виявляти як можливість виникнення податкових ризиків, так і шляхи для їх зниження.

4. Формування управління податковими ризиками на машинобудівному підприємстві можливе тільки за наявності основоположних принципів, дотримання яких дозволяє побудувати комплексну і несуперечливу систему управління податковими ризиками. При цьому слід враховувати, що управління податковими ризиками може виступати частиною загального управління ризиками підприємства, отже воно повинно як базуватися на принципах загального ризик-менеджменту, так і враховувати на специфіку прояви податкових ризиків. Запропоновано виділити такі спеціальні принципи управління податковими ризиками, як обережність, випередження, видима економічна доцільність, врахування втрат немайнового характеру, конфіденційність.

5. Принциповою особливістю запропонованого автором методичного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень з урахуванням податкових ризиків є ідея про те, що таке прийняття повинне здійснюватися кожним машинобудівним підприємством за своїм сценарієм. Розробка цього сценарію має проходити в такій послідовності: пошук варіантів, аналіз їх на предмет наявності податкових ризиків та оцінка податкових ризиків за кожним із них; визначення критеріїв для оцінки варіантів, де як один з критеріїв встановлюється мінімізація виявленого податкового ризику; оцінка варіантів; вибір кращого з них; організація виконання рішення, аналіз і контроль його виконання, зворотний зв'язок і коригування. Застосування при цьому залежно від виду податкового ризику, багатокритерійної теорії корисності (MAUT), методу аналітичної ієрархії (АНП), евристичного методу (SMART) дозволяє вибрати рішення, що має найбільшу корисність для підприємства з погляду особи, яка його приймає, враховуючи при цьому відразу декілька критеріїв, включаючи критерій мінімізації податкового ризику.

6. Запропонований методичний підхід до управління податковими ризиками на машинобудівному підприємстві включає в себе вісім етапів: складання плану управління податковим ризиком; збір інформації; ідентифікацію цього ризику; його оцінку, ранжирування і відбір; встановлення індикаторів та вибір способу реагування на його реалізацію; вибір методу впливу на ризик і здійснення впливу; повторну оцінку тих ризиків, щодо яких індикатори показують критичні значення та повторне зіставлення їх оцінок з індикаторами; моніторинг і аналіз стану управління податковим ризиком. Ідентифікувати податковий ризик пропонується з використанням діаграми Ісікави в розрізі факторів на основі класифікації цих факторів. Використання на етапі ранжирування функції корисності Неймана — Моргенштерна, на відміну від інших методів, дозволяє врахувати наслідки, які виникають при нереалізації ризикової події. Встановлення індикаторів і визначення способів реагування на реалізацію податкових ризиків доцільно проводити з урахуванням виділених в класифікації їх видів.

Розділи у монографіях

1. Карпов Л. Н. Риски в налоговом планировании и их минимизация / Л.Н. Карпов // Налоговое планирование: принципы, методы, инструментарий : монография / Ю. Б. Иванов, В. В. Карпова, Л. Н. Карпов — Х. : ИД «ИНЖЭК», 2006. — С. 76 — 89.
2. Карпов Л. М. Сутність та класифікація податкових ризиків суб'єктів господарювання / Л. М. Карпов // Проблеми розвитку податкової політики та оподаткування : монографія / [Ю. Б. Иванов, О. М. Тищенко, Г. М. Дорожкіна та ін.]; під ред. докт. екон. наук, проф. Ю. Б. Иванова. — Х. : ВД «ИНЖЕК», 2007. — С. 304—319.
3. Карпов Л. М. Ризики в податковому плануванні / Л. М. Карпов // Проблеми податкового регулювання і планування податкових платежів: монографія. / [Ю. Б. Иванов, О. М. Тищенко, К. В. Давискіба та ін.]; під ред. д. е. н., професора Ю. Б. Иванова. — Харків : Вид. ХНЕУ, 2006. — С. 177 — 187.

У наукових фахових виданнях

1. Карпов Л. Н. Налоговые риски в деятельности предприятий. / Л. Н. Карпов // Бизнес Информ. — 2004. — № 11—12. — С. 76— 80.
2. Карпов Л. Н. Понятие и сущность налоговых рисков / Л. Н. Карпов // Управління розвитком: зб. наук. пр. — Харків: Вид. ХНЕУ, 2005. — № 2. — С. 59—60.
3. Карпов Л. Н. Проблемные аспекты минимизации рисков в налоговом планировании / Л. Н. Карпов // Управління розвитком. зб. наук. пр. — Харків: Вид. ХНЕУ, 2006. — № 3. — С.62—63.
4. Карпов Л. М. Проблематика податкових ризиків в діяльності підприємств корпоративного сектора / Л. М. Карпов // Теорії мікро-макроекономіки : зб. наук. пр. — Київ : Академія муніципального управління, 2006. — № 25. — С. 145—147.
5. Карпова В. В. Использование критериев оптимальности в моделировании системы налогообложения предприятия / В. В. Карпова, Л. Н. Карпов // Бизнес Информ. — 2007. — № 8. — С.104—109. *Особистий внесок здобувача* — запропонован метод вибору оптимального варіанту вкладення коштів в підприємство при використанні різних систем оподаткування методами лінійного і нелінійного програмування.
6. Карпов Л. Н. Проблематика теоретических основ налогового риск-менеджмента в аспекте определения его принципов и функций / Л. Н. Карпов // Бизнес Информ. — 2007. — № 11 — С. 141— 146.
7. Карпов Л. Н. Проблемные аспекты определения и классификации факторов налоговых рисков / Л. Н. Карпов // Бизнес Информ. — 2007. — № 12(2) — С. 43—46.
8. Карпов Л. Н. Методические аспекты принятия управленческих решений с учетом налоговых рисков / Л. Н. Карпов // Бизнес Информ. — 2008. — № 4 — С. 80—84.
9. Иванов Ю. Б. Моделювання податкових ризиків суб'єкта господарювання / Ю. Б. Иванов, Л. М. Карпов // Бизнес Информ. — 2008. — № 5 — С. 77—80 *Особистий внесок здобувача* — запропоновано методичне забезпечення управління податковими ризиками на підприємстві

За матеріалами конференцій

10. Карпов Л. Н. Определение понятийного аппарата налогового риск-менеджмента / Л. Н. Карпов // Проблеми глобалізації та моделі стійкого розвитку економіки: II всеукр. наук.-практ. конф.: зб. тез допов. (Луганськ, 19 — 21 квітня, 2006) — Луганськ : Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2006. — С. 84— 87
11. Карпов Л. М. Проблематика класифікації податкових ризиків у контексті впливу на діяльність суб'єктів господарювання. / Л. М. Карпов // - Фінансові ринки та інститути : Тези

допов. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 7 — 8 грудня 2007 р.). У 2-х т. — Т. 2 — Х. : ВД «ІНЖЕК», 2007. — С. 167—169

АНОТАЦІЯ

Карпов Л. М. Прийняття управлінських рішень на підприємстві з урахуванням податкових ризиків. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 — економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). — Харківський національний економічний університет, Харків, 2010.

Дисертацію присвячено вирішенню науково-практичного завдання щодо прийняття управлінських рішень на машинобудівному підприємстві з урахуванням податкових ризиків.

Досліджено теоретичне підґрунтя і розкрито значення терміна «податковий ризик». У дисертації обґрунтовано, що податковий ризик є сукупністю окремих проявів декількох більш загальних ризиків: фінансового, комерційного (ділового), операційного, законодавчого, адміністративного.

Запропоновано виділення таких спеціальних принципів управління податковими ризиками, як обережність, випередження, видима економічна доцільність, урахування втрат немайнового характеру, конфіденційність.

У дисертації розроблені методичне забезпечення управління податковими ризиками на підприємстві та методичне забезпечення прийняття управлінських рішень з урахуванням податкових ризиків.

Ключові слова: управлінське рішення, податковий ризик, принципи управління податковими ризиками, методичне забезпечення прийняття управлінських рішень.

АННОТАЦИЯ

Карпов Л. Н. Принятие управленческих решений на предприятии с учетом налоговых рисков. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 - экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). — Харьковский национальный экономический университет, Харьков, 2010.

Диссертация посвящена решению научно-практического задания относительно принятия управленческих решений на предприятии с учетом налоговых рисков.

Исследовано теоретическое обоснование и раскрыто значение термина «налоговый риск». Предложено определить налоговый риск как возможность возникновения нежелательных для субъекта налоговых правоотношений последствий, связанных с процессом налогообложения, обусловленных негативными отклонениями от предполагаемых состояний в будущем. В диссертации обосновано, что налоговый риск является совокупностью частных проявлений нескольких общих рисков: финансового, коммерческого (делового), операционного, законодательного, административного.

Уточнена классификация налоговых рисков по видам факторов, их вызывающих, и по видам последствий, возникающих в результате реализации данных рисков.

Предложено выделение таких специальных принципов управления налоговыми рисками, как осторожность, опережение, видимая экономическая целесообразность, учет потерь неимущественного характера, конфиденциальность.

В диссертации разработано методическое обеспечение управления налоговыми рисками на предприятии, которое состоит из восьми этапов: составления плана управления налоговыми рисками, сбора информации, идентификации риска, анализа его влияния и оценки, ранжирования и отбора налоговых рисков, установления индикаторов, подготовки реагирования на реализацию риска, выбора метода влияния на него и осуществления влияния, мониторинга и анализа состояния управления этими рисками.

Также в диссертации предложено методическое обеспечение принятия управленческих решений с учетом налоговых рисков, состоящее из семи этапов: поиска сценариев, анализа

сценариев на предмет наличия в них налоговых рисков и оценка налоговых рисков по каждому сценарию, определения критериев для оценки сценариев, где в качестве одного из критериев устанавливается минимизация выявленного налогового риска, оценки сценариев, выбора сценария, организации выполнения решения, анализа и контроля выполнения решения, обратной связи и корректировки.

Ключевые слова: управленческое решение, налоговый риск, принципы управления налоговыми рисками, методическое обеспечение принятия управленческих решений.

ANNOTATION

Karpov L. M. Making decisions at the enterprise taking into account the tax risks. — Manuscript.

Dissertation for receipt a scientific degree of Candidate Science in Economics following the speciality 08.00.04 — Economics and Enterprises Management (by the types of economic activity). — Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, 2007.

Dissertation is devoted to solving research and practical tasks of making decisions at the enterprise taking into account the tax risks.

The theoretical basis and the meaning of «tax risk» are researched. It is grounded in the dissertation, that the tax risk is a combination of private expressions of several more common risks: financial, commercial (business), operational, legislative or administrative.

Allocation of such special principles of tax risk management as a caution, proactive, visible The economic expediency, non-property losses calculation, confidentiality is proposed.

The paper suggests a methodological support of tax risk management the enterprise and methodological support of management decisions making considering tax risks.

Keywords: Making decision, tax risk, principles of tax risk management, methodical support of making decisions.

КАРПОВ ЛЕОНІД МИКОЛАЙОВИЧ

ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ
З УРАХУВАННЯМ ПОДАТКОВИХ РИЗИКІВ

Спеціальність 08.00.04 — економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 12.02.2010 р. Формат 60Ч84 1/16.

Папір офсетний. Друк ризографічний.

Обсяг 0,9 ум.-др. арк. Тираж 100 прим. Зам. № 77.

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг»

61022, м. Харків, вул. Сумська, 37.

Тел. (057)700-53-51, 714-34-26, 771-00-92, 771-00-96.